

помилково припускає, що є так, як є" [5]. То ж, так як є, у стосунку до нашої поведінки з відходами, не повинно бути! А сумнозвісне "маємо те, що маємо" – воно від лукавого.

Література

1. Мюррей, Робин. Цель – Zero Waste/Перев. с англ. – М.: ОМННО "Сонет Гринпис", 2004. – 232 с.
2. Niedzialkowski, Antoni. O wyższości zbiórki selektywnej nad zbiórką odpadów zmieszanych// Przegląd komunalny. – 2001, № 1. – S. 29-31.
3. Надлер, Джеральд; Хибино, Шозо; Фаррелл, Джон. Мышление полного спектра/Пер. с англ. Мн.: Попурри, 2001. – 464 с.
4. Архиепископ Кирилл (Гундяев). К экологии духа//Символ. Журнал христианской культуры при Славянской библиотеке в Париже. – 1989, № 22. – С. 117-143.
5. Варда, Яцек; Клосовські, Войцех. Острови надій: розробка стратегій локального розвитку. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2003. – 312 с.

УДК 330.133.7:630*95

Доц. О.В. Врублевська, канд. екон. наук –
НЛТУ України

ВПЛИВ ВЗАЄМОДІЇ РИНКІВ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ВАРТОСТІ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Проаналізовано зміст природно-ресурсної ренти. Досліджено суперечності між концепціями економічної оцінки природних ресурсів та вплив динамічної взаємодії між ринками продукції природокористування і об'єктів природокористування на формування вартісних оцінок.

Ключові слова: рента, економічна оцінка об'єктів природокористування.

Doc. O.V. Vrublevska – NUFWT of Ukraine

The impact of markets interaction on the economic value of objects of nature usage

The concept of resource rent is analyzed. Contradictions and shortcomings of approaches to the economic evaluation of natural resources developed by researches in the former Soviet Union and based on the labour theory of value are revealed. The interactions of markets for the products of nature usage and for the natural resources (objects of nature usage) determining the economic value of the last are examined.

Keywords: rent, economic evaluation, nature usage, nature objects.

У працях економістів радянського періоду було сформульовано два основні підходи до економічної оцінки природних ресурсів: витратний і рентний. Автори аналізували можливості і недоліки кожного підходу, робили спроби їх синтезу. Гострота дискусії зумовлювалася необхідністю узгодження рентної оцінки з домінуючою трудовою теорією вартості у випадках, коли неможливо було застосувати витратний підхід. Зміст вказаних концепцій такий:

- *витратна концепція* – базувалася на трудовій теорії вартості і передбачала оцінку за витратами на відтворення природних ресурсів або залучення їх до господарського використання. Вона є придатною до визначення мінімальної оцінки поновлюваних ресурсів. Однак застосувати її до всіх ресурсів неможливо. Так, при оцінюванні земельних ресурсів за витратами залучення до господарського використання виникає суперечність: кращі ділянки, які по-

требують менших витрат, одержують меншу оцінку, ніж гірші ділянки, що не відповідає їхній цінності;

- *рентна концепція* – передбачала оцінку за рентою, одержаною від використання природного ресурсу. Водночас визначення ренти мало ідеологічне забарвлення: визнавали тільки диференційну ренту, яку можна було тлумачити як кількість зекономленої праці, тобто в термінах трудової теорії вартості. Заперечували існування абсолютної ренти, оскільки вона пов'язана з власністю на природний ресурс і не може бути виражена через витрати праці. Це призводило до того, що найгірші природні ресурси, при використанні яких диференційна рента не утворюється, одержували нульову економічну оцінку, що також не відповідало їхньому народногосподарському значенню;
- *рентно-витратна концепція* – була спробою подолання недоліків витратної та рентної концепцій і передбачала оцінку найгіршої одиниці ресурсу за витратами відтворення (залучення до використання), а кожної наступної кращої одиниці ресурсу – шляхом додавання диференційної ренти.

Розвиток ринкових відносин у сфері природокористування, на наш погляд, актуалізує увагу до суперечностей, пов'язаних з економічною оцінкою природних благ у світлі вказаних концепцій¹. У цілому ці теоретико-методологічні засади було скориговано ринковою дійсністю, а ідеологічні нашарування поступово усуваються. Переосмислюється економічний зміст категорії ренти у сучасних умовах, наслідком чого є перегляд концепцій та методів економічної оцінки. Вважаємо, що теоретичний інтерес становить поєднання цих концепцій з моделлю ринку, яку використовують у мікроекономічній теорії. Практичне значення такої інтеграції полягає в одержанні висновків щодо придатності конкретних підходів за певних економічних умов.

Завдання нашого дослідження – розглянути процес формування природно-ресурсної ренти, встановлення і співвідношення вартісних оцінок, одержаних за різними концепціями, на основі аналізу взаємозв'язку між ринком продукції природокористування і ринком об'єктів природокористування.

Рента (від лат. *reditta* – віддана назад) – особливий вид відносно стійкого доходу від певних видів власності (землі, нерухомого майна, облігацій) [2, с.278]. Це дохід від використання майна, який регулярно одержує його власник, навіть не займаючись підприємницькою діяльністю. Природно-ресурсна рента – це дохід, який одержує власник природного ресурсу від його експлуатації (здачі в оренду або самостійного використання).

Виникнення ренти пов'язане з відносинами власності. Це монополія на рентоносний ресурс як на об'єкт господарювання. Через обмежений доступ до природного ресурсу, завдяки якому утворюються доходи, вони концентруються в одних руках². Таким чином, умовами виникнення ренти є вільний доступ на ринок продукції природокористування та абсолютні обмеження доступу на кожну конкретну природну ділянку (об'єкт природокористування) для всіх користувачів, крім одного [3, с. 29]. Важливою рисою ви-

¹ Як зазначає Д.О. Неверов, "ні вітчизняна, ні зарубіжна практика не дають задовільної і однозначної відповіді щодо вибору теоретичної концепції і прикладних методик визначення соціально-економічної цінності екологічних благ" [1, с.10].

² Як зазначають О. Голуб і О. Струкова, у вітчизняній літературі таке обмеження доступу до рентоносних природних ресурсів називається монополією на природний ресурс як на об'єкт господарювання. Це засвідчує, що в кожного об'єкта природокористування є лише один користувач [3, с.28].

никнення рентного доходу є його стійкість з часом. Вона зумовлена тим, що природні об'єкти мають природні властивості, які не можуть бути відтворені у бажаному обсязі.

Рента вимірюється як різниця між доходом від реалізації продукції природокористування і витратами на її виготовлення (включаючи нормативний прибуток виробника). Виділяють такі види ренти:

- *абсолютна рента* – це рента, що її одержує власник найгіршої ділянки природного ресурсу;
- *диференційна рента* – додатковий прибуток, який виникає при експлуатації кращих природних ресурсів завдяки різниці (диференціації) витрат виробників. Причинами диференціації витрат можуть бути: краще розташування об'єктів природокористування відносно ринків збуту продукції (рента за місцерозташуванням) або природна продуктивність природних об'єктів (рента за якістю, родючістю) – цей тип ренти, за К. Марксом, є диференційною рентою першого роду; різна віддача від покращень об'єктів природокористування – диференційна рента другого роду.

На рис. 1 показано вартість одиниці продукції природокористування, одержаної з кожної з чотирьох земельних ділянок однакової площі, але різної якості (для спрощення припускається, що врожайність є однаковою).

Ц	ДР	ДР	ДР	АР
			АР	Пн
		АР	Пн	
	АР	Пн		
	Пн			
	В	В	В	В Замикаючі витрати
	ДР>0		ДР=0	
	1-ша ділянка	2-га ділянка	3-тя ділянка	4-та ділянка, "замикаюча" ¹

Рис. 1. Утворення і види ренти: В – витрати виробництва одиниці продукції природокористування; Пн – норматив прибутку на залучений капітал; АР – абсолютна рента; ДР – диференційна рента; Ц – ринкова ціна одиниці продукції природокористування

Диференційна рента на останній ділянці не утворюється (адже це додатковий прибуток, порівняно з базовими найгіршими умовами). Попри це власник, здаючи її в оренду, також має змогу одержувати орендну плату (абсолютну ренту). Диференційна рента на інших ділянках є позитивною.

Абсолютна рента може бути двох типів. Перший – це рента дефіцитності, причиною якої є висока готовність споживачів платити за продукцію природокористування порівняно з граничними витратами її пропозиції. Рента дефіцитності існує в умовах обмеження доступної кількості природного ресурсу, коли неможливо її збільшити, незалежно від форми власності на об'єкт

¹ Найгірша ділянка, на якій витрати є найбільшими, ніби завершує, замикає цей ряд, тому її називають замикаючою, а витрати, пов'язані з її експлуатацією, – замикаючими.

рентоутворення, тобто і за державної форми власності. Крім неї, за розвинутої системи приватної власності на природні ресурси існує абсолютна рента як мінімальний дохід власника найгіршої одиниці природного ресурсу (орендна плата), як це показано на рис. 1. Вона виступає мінімальною платою за залучення цього фактора виробництва. Визнання її означає, що найгірша ділянка природного ресурсу створює позитивну ренту, що дає підставу застосовувати рентний підхід. Однак в умовах соціалістичної економіки фактично обидва типи ренти заперечувалися: перший, очевидно, через недостатнє усвідомлення дефіцитності природних благ, другий – з ідеологічних причин.

Предметом оцінки є мінова (економічна) вартість об'єктів природокористування¹. Економічна оцінка природного ресурсу, який є об'єктом використання з метою одержання (кінцевої) продукції (послуг), що задовольняє суспільні потреби, визначається станом ринку цієї продукції природокористування. Крім того, оцінка залежить від витрат пропозиції (відтворення) природного ресурсу як фактора виробництва.

Як інструмент аналізу поставленої проблеми ми застосували мікроекономічну модель із заданими умовними параметрами. Для спрощення припускаємо, що загальна кількість наявного природного ресурсу дорівнює 200 одиницям, що дає змогу одержувати стільки ж одиниць продукції природокористування. Проаналізовано ситуації, коли граничні витрати пропозиції природного ресурсу є меншими за граничну ренту, яка утворюється на ринку ППК за обмеженої кількості ресурсу, залученого до використання (рис. 2), та коли граничні витрати пропозиції природного ресурсу більші за граничну ренту для деяких або всіх одиниць ресурсу, залученого до використання.

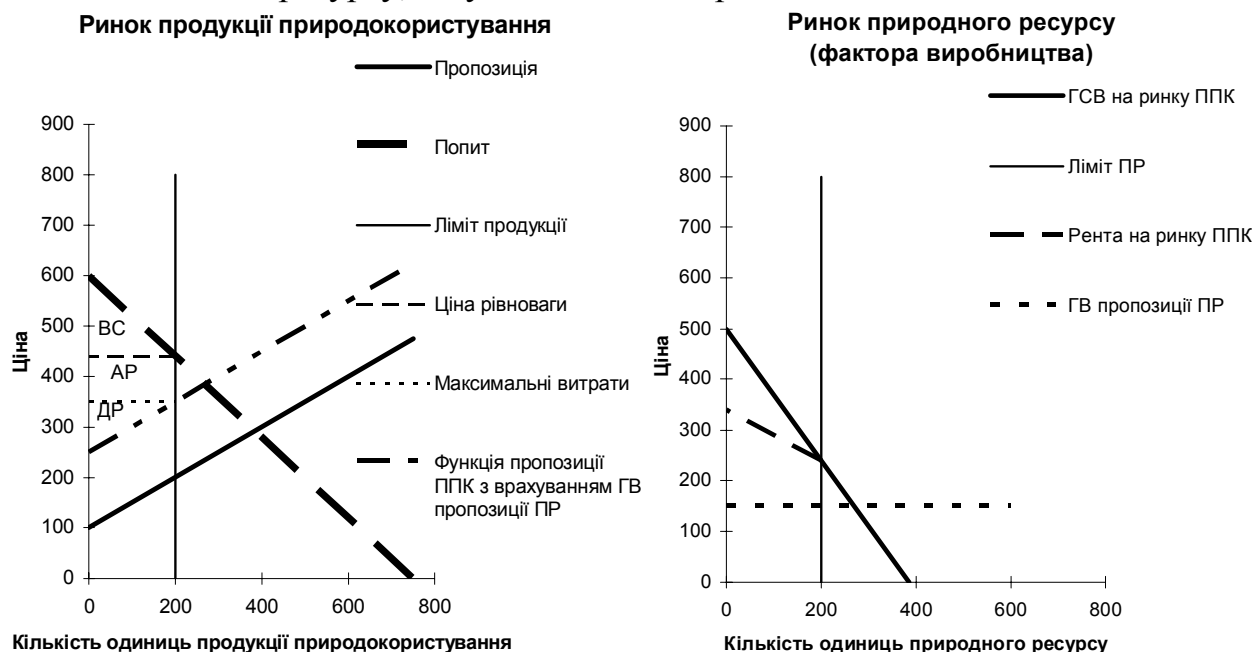

Рис. 2. Стан пов'язаних ринків за низьких витрат пропозиції і обмеженої кількості природного ресурсу: *AP* – абсолютна рента власника природного ресурсу; *ДР* – диференційна рента власника природного ресурсу; *BC* – вигоди споживачів продукції природокористування; *ГВ* – граничні витрати пропозиції ПР; *AP* – абсолютна рента з одиниці природного ресурсу

¹ Зміст цієї економічної категорії та проблеми формування теоретико-методологічних засад економічної оцінки природних благ ми розглядали у попередніх працях [4, 5].

Проведений аналіз дає змогу зробити такі висновки:

1. Дефіцит товару на ринку зумовлює необхідність диференціювати поняття так званих замикаючих¹ витрат та максимальних витрат на виготовлення продукції природокористування. Якщо визначальною ознакою у кваліфікації замикаючих витрат обрати суспільну доцільність, тоді замикаючими витратами виробництва продукції природокористування необхідно вважати ті, за яких граничний суспільний вигаш дорівнює нулеві, що означає насичення попиту. На відміну від них, максимальні граничні витрати – це найбільші витрати, втілені у представленій на ринку продукції природокористування. Вони не збігаються з замикаючими витратами, якщо ринок не насичений.
2. Особливістю графіка ринкової рівноваги для відновлюваного природного ресурсу є погіршення якісно-просторових характеристик для кожної наступної його одиниці, яка відображена на графіку по горизонтальній осі. На відміну від звичайного товару, економічна (мінова) вартість кожної одиниці ПР є різною, оскільки у цьому випадку йдеться про товари різної якості. Рівність готовності платити за ПР і граничних витрат пропозиції ПР не встановлює рівноважної ринкової ціни для всіх одиниць ПР, тільки вказує її мінімальне значення.
3. Економічна оцінка природного ресурсу, визначена за витратною концепцією, є його мінімальною економічною (міноюю) вартістю. Економічна оцінка, визначена за рентною концепцією (за диференційною рентою) слугує максимальною економічною оцінкою ресурсу тільки в одному випадку – за нульових витрат відтворення і бездефіцитності ресурсу. В усіх інших випадках вона не дає достовірної оцінки, оскільки як позитивні витрати відтворення, так і позитивна абсолютна рента збільшують економічну вартість.
4. Абсолютна рента при використанні природного ресурсу виникає, якщо граничний суспільний вигаш, що проявляється на ринку продукції природокористування за відсутності плати за використання ПР, для найгіршої одиниці ресурсу перевищує граничні витрати пропозиції ПР. Це спостерігається за умови дефіциту природного ресурсу, який є лімітуючим чинником виробництва. У такому випадку максимальне значення економічної оцінки, визначене за рентно-витратною концепцією, також буде заниженим. Тому максимальна економічна вартість повинна визначатися з врахуванням вигашу на ринку продукції природокористування. Зміст рентно-витратної концепції доцільно уточнити: вона повинна передбачати оцінку з врахуванням витрат відтворення ПР та вигашу виробника ППК, який стає джерелом абсолютної і диференційної ренти власника ПР.
5. За умов, коли ціноутворення на продукцію природокористування порушено, єдиним джерелом надійної оцінки ПР може бути тільки витратна концепція.
6. Для непоновлюваного природного ресурсу заміником витрат пропозиції (відтворення) виступає упущена вигода від його альтернативного використання. Витрати залучення непоновлюваного природного ресурсу до господарського обігу (витрати освоєння) не можуть слугувати тими, що визначають його мінімальну економічну оцінку, як передбачалося витратною концепцією. Вони є витратами природокористування, тобто відображаються на ринку продукції природокористування як частина витрат її виробництва.

¹ Згідно з прийнятим у працях радянських економістів тлумаченням, замикаючі (замикаючі) витрати – це максимально доцільні суспільні витрати на приріст виробництва продукції природокористування, вони дорівнюють граничному ефекту у сфері споживання [6, с.27].

7. Придатність розглянутих концепцій у кожному конкретному випадку визначають метою оцінювання. Якщо метою здійснення економічної оцінки природного блага є визначення його мінової вартості, тобто його вартості як об'єкта власності, активу, який може бути відчужений, обмінаний на інше благо, тоді необхідно враховувати витрати його відтворення (заміщення) в рамках витратної або рентно-витратної концепції. Впровадження оподаткування вигод від володіння природним благом передбачає застосування рентного підходу.

Література

1. Неверов Д.А. Социально-экономическая оценка полезности экологических благ: Автореф. дис... канд. экон. наук: 08.00. – 19, 08.00.01/ Белорусский государственный технологический университет. – Минск, 1999. – 17 с.
2. Економічний словник-довідник/ За ред. С.В. Мочерного. – К.: Femina, 1995. – 368 с.
3. Голуб А.А., Струкова Е.Б. Экономика природных ресурсов. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 319 с.
4. Врублевська О.В. Проблеми формування теоретичних засад економічної оцінки природних благ// Регіональна економіка. – 2004, № 2. – С. 154-166.
5. Врублевська О.В. Вимірювання економічної вартості ресурсів довкілля// Регіональна економіка. – 2004, № 4. – С. 140-149.
6. Герасимович В.Н., Голуб А.А. Методология экономической оценки природных ресурсов. – М.: Наука, 1988. – 144 с.

УДК 658.56

Доц. О.Р. Губанова, канд. хім. наук – Одеський державний екологічний університет

ВАРТІСНА ОЦІНКА ОБ'ЄКТІВ РОЗМІЩЕННЯ ТЕХНОГЕННИХ ВІДХОДІВ – УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕСІЙНИХ ВІДНОСИН У ПРИРОДООХОРОННІЙ СФЕРІ

Обґрунтовано доцільність використання концесійного механізму активізації природоохоронної діяльності стосовно вирішення питання нагромадження твердих промислових відходів і запропоновано методику вартісної оцінки об'єктів розміщення техногенних відходів, яка враховує можливі доходи та збитки від їх господарського освоєння на підставі впровадження концесійних відносин.

Ключові слова: об'єкт розміщення техногенних відходів, концесійний механізм.

Doc. O.R. Gubanova – Odessa State Environmental University

Cost estimation of objects of placing of technogenic wastes as condition of realization of concession relations in nature protection sphere

Grounded expedience of the use of concession mechanism in relation to activation of nature protection activity in relation to the decision of question of accumulation of hard industrial wastes and the offered method of cost estimation of objects of placing of technogenic wastes, that takes into account possible profits and losses from their economic mastering on the basis of introduction of concessions relations.

Keywords: object of placing of technogenic wastes, concession mechanism.

Визначальним чинником забезпечення екологічної безпеки – найважливішої складової національної безпеки держави – є ефективність організаційно-економічного механізму природоохоронного регулювання. На думку фахівців [1-3], діючий в Україні економічний інструментарій природокористування не результативний з причини його нездатності забезпечити сприят-